ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут права та безпеки ім. Володимира Великого

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XI Міжнародної науково-практичної конференції

«Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів»

08 травня 2026 р.

м. Київ

Євдокимов Д.А.
доктор філософії у галузі права, доцент,
професор кафедри теорії держави і права
та конституційного права
Навчально-наукового інституту права та
безпеки ім. князя Володимира Великого ПрАТ ВНЗ МАУП

Проблеми державної підтримки цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України

Триваюча збройна агресія проти Української держави актуалізує проблеми законодавчого посилення державної підтримки цивільних осіб, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії, а саме надання права на таку підтримку всім цивільним особам, як були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії, зокрема і тим, які не мали встановленого терміну утримання та згодом були звільнені або ж повернулись самостійно.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей", дія цього закону розповсюджується на тих цивільних осіб, які перебувають під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором під час перебування на тимчасово окупованих територіях України або на території держави-агресора, а саме:

а) у зв'язку із здійсненням такими громадянами діяльності, спрямованої на вираження поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, а також за здійснювану професійну, громадську, політичну чи правозахисну діяльність, пов'язану із відстоюванням державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, захистом прав та свобод осіб, позбавлених особистої свободи через таку діяльність, якщо були підстави вважати, що здійснення такої діяльності становило реальну або потенційну небезпеку для незаконного переслідування особи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями;

б) у зв'язку з незаконними діями держави-агресора, її органів, підрозділів, формувань, інших утворень з явною або прихованою метою

спонукання України, іншої держави, державного органу, організації, у тому числі міжнародної, юридичних або фізичних осіб до дій або утримання від здійснення дій як умови звільнення громадянина України [1, с. 32].

Таким чином, системний аналіз зазначених вище норм закону свідчить, що його норми та, відповідно, передбачені ним гарантії розповсюджуються далеко не на всіх цивільних осіб, незаконно позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Безпосередні повноваження з надання цивільним особам, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, відповідного статусу та соціальних гарантій, які з нього випливають, належать Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, яка діє при Міністерстві національної єдності України (колишньому Мінреінтеграції), та врегульовується постановами Кабінету Міністрів України "Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб" № 1210 від 28 жовтня 2022 року та "Деякі питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я" № 1462 від 16 грудня 2022 року [2;3].

Вбачається, що причиною виникнення відповідних правових колізій при наданні соціальних гарантій та державної підтримки цивільним особам, які були позбавлені особистої свободи, виникають саме через недосконаліть та неповноту відповідного правового регулювання у зазначеному вище п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей", яка містить занадто вузьке тлумачення кола таких осіб.

Таким чином, для усунення відповідних недоліків та посилення можливостей державної підтримки всіх цивільних осіб, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії, необхідно внесення відповідних змін та доповнень в зазначену норму ч. 1 ст. 2 Закону шляхом викладення її у такій новій редакції:

"Стаття 2. Сфера дії цього Закону

1. Дія цього Закону поширюється на громадян України:

2) які є цивільними особами, що перебувають під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями під час перебування на тимчасово окупованих територіях України або на території держави-агресора,

у випадку відсутності відомостей про вчинення такими особами злочинів проти основ національної безпеки України".

При цьому, наведені нижче підпункти поточної редакції зазначеної норми закону з оновленої редакції відповідної норми закону слід виключити:

"а) у зв'язку із здійсненням такими громадянами діяльності, спрямованої на вираження поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, а також за здійснювану професійну, громадську, політичну чи правозахисну діяльність, пов'язану із відстоюванням державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, захистом прав та свобод осіб, позбавлених особистої свободи через таку діяльність, якщо були підстави вважати, що здійснення такої діяльності становило реальну або потенційну небезпеку для незаконного переслідування особи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями;

б) у зв'язку з незаконними діями держави-агресора, її органів, підрозділів, формувань, інших утворень з явною або прихованою метою спонукання України, іншої держави, державного органу, організації, у тому числі міжнародної, юридичних або фізичних осіб до дій або утримання від здійснення дій як умови звільнення громадянина України".

Втілення в життя відповідних законодавчих змін дозволить розширити коло цивільних осіб, на яких розповсюджується дія зазначеного закону та відповідне право на отримання ними державної підтримки, яке буде значно розширено та охопить всіх цивільних осіб, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а не лише окремі їхні категорії, як нині.

Водночас, постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2025 р. № 1775 "Про затвердження Порядку проведення першочергових заходів з підтримки цивільних осіб, постраждалих у зв'язку з позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України" було внесено відповідні зміни та доповнення і до двох вказаних вище постанов Кабінету Міністрів України[4].

Вказаним підзаконним нормативним актом було частково заповнено брак законодавчого регулювання в царині державної підтримки та захисту прав цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Зокрема, ним було передбачено надання базової державної підтримки на період дії воєнного стану цивільним особам, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та утримувалися державою-агресором на її території або її збройними формуваннями (окупаційними адміністраціями) на тимчасово окупованій території України, які не підпадають під дію Закону України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей" та щодо яких не встановлювався факт позбавлення їх особистої свободи, а саме:

цивільним особам, які були звільнені відповідно до Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441, або за іншими процедурами за участю сторін збройного конфлікту або третьої сторони, внаслідок здійснення яких такі особи були доставлені на територію, підконтрольну Уряду України;

цивільним особам, які самостійно повернулися на підконтрольну Україні територію.

Водночас, зважаючи на тимчасовий характер зазначеного вище нормативного акту, який пов'язаний виключно з часовими рамками періоду дії правового режиму воєнного стану, та його підзаконний характер питання внесення відповідних змін до профільного закону України та закріплення відповідних гарантій на постійній основі саме на рівні закону не втрачає своєї актуальності.

Література:

1. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 14, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text.

2. Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України № 1210 від 28 жовтня 2022 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2022-%D0%BF#Text.

3. Деякі питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я. Постанова Кабінету Міністрів України № 1462 від 16.12.2022 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1462-2022-%D0%BF#Text.

4. Про затвердження Порядку проведення першочергових заходів з підтримки цивільних осіб, постраждалих у зв'язку з позбавленням особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України № 1775 від 25.12.2025 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-2025-%D0%BF#Text.